

ТЕМА 3. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ

1. Поняття кримінальної відповідальності. Її ознаки.
2. Кримінально-правові відносини: поняття та структура.
3. Підстави кримінальної відповідальності у чинному законодавстві та теорії кримінального права.
4. Форми реалізації кримінальної відповідальності.

1. У кримінальному законодавстві України ніде не дається поняття кримінальної відповідальності, але це поняття часто зустрічається у КК України (наприклад, *Розділ II «Закон про кримінальну відповідальність»* та *Розділ IX «Звільнення від кримінальної відповідальності»*). Однак у науці кримінального права дається поняття кримінальної відповідальності.

Кримінальна відповідальність – це передбачене КК України обмеження прав і свобод особи, яка вчинила КП, що індивідуалізуються в обвинувальному вирокі суду і здійснюються спеціальними органами виконавчої влади держави.

Види кримінальної відповідальності:

Позитивна (перспективна) кримінальна відповідальність – це усвідомлення особою обов'язку додержання кримінально-правової заборони

Потенційна кримінальна відповідальність – це загроза покаранням, яка міститься у кримінальному законі і яка може бути реалізована у майбутньому щодо кожного, хто скоїть КП

Ретроспективна (негативна) кримінальна відповідальність – це відповідна реакція держави на вчинене КП; вид і міра обмеження державною владою передбачених законом прав і свобод особи, яка вчинила КП

Для кримінальної відповідальності характерні *всі ознаки юридичної відповідальності*, але вона має ще і свої власні:

а) це вид *державного примусу*

б) вид і міра *обмежень* особистого, майнового або іншого характеру

в) зазнавання зазначених обмежень завжди має *вимушений характер*

г) кримінальна відповідальність *можлива лише за вчинення КП*

2. Реалізується кримінальна відповідальність у рамках кримінально-правових відносин.

Кримінально-правові відносини – це певні правовідносини, в рамках яких здійснюється взаємодія особи, що вчинила КП, і суду та спеціальних органів держави.

Однак кримінально-правові відносини варто пов'язувати не тільки із вчиненням КП, а і з суспільно-небезпечними діяннями неосудної особи та особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності.

Як і всі суспільні відносини, кримінально-правові відносини мають свою **структуру**:

- суб'єкт;

- об'єкт;

- зміст.

■ **Суб'єктами** таких відносин є, з одного боку, **особа, яка вчинила КП**, а з іншого – **державна** особі органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

■ **Об'єктом** таких відносин є ті **особисті, майнові** або **інші блага**, обмеження яких передбачається в санкції кримінально-правової норми, за якою особа визнається винною у вчиненні КП.

■ *Зміст кримінально-правових відносин* – це взаємні права та обов'язки суб'єктів цих відносин. У особи, яка вчинила КП, виникає обов'язок перетерпіти заходи кримінально-правового характеру при дотриманні наданих їй законом прав. А у держави виникає обов'язок відреагувати на вчинене КП.

У держави виникають владні повноваження щодо особи, яка вчинила КП, а в особи – обов'язок підкоритися законному обмеженню державою її певних прав і свобод.

При цьому, як правило, ця **особа має право вимагати від держави**, щоб її дії були правильно кваліфіковані; покарання було призначене лише в межах санкції тієї статті КК, яка передбачає вчинене нею КП, при врахуванні відповідних положень про пом'якшуючі обставини та особу засудженого

Держава уповноважена засудити злочинця за вчинене ним діяння і таким чином обмежити його правовий статус у межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності і строків погашення або зняття судимості, при цьому зобов'язана забезпечити правильну кваліфікацію вчиненого, призначити покарання відповідно до вимог КК з урахуванням тяжкості вчиненого КП, особи винного, а також обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання

Кримінально-правові відносини виникають з моменту вчинення КП

Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду

Після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, на підставі якого винний має реально відбутися призначене йому покарання, виникають **кримінально-виконавчі правовідносини**, які *приєднуються до охоронних кримінально-правових відносин* і в межах яких переважно і реалізуються права та обов'язки суб'єктів кримінально-правових відносин

На стадії виконання (відбування) покарання кримінальна відповідальність втілюється в діяльності органів і установ виконання покарань, врегульованій Кримінально-виконавчим кодексом України.

 Однак, кримінальна відповідальність не завжди супроводжується призначенням покарання та його відбуванням, у зв'язку з чим реалізація кримінальної відповідальності може й не пов'язуватися з кримінально-виконавчими правовідносинами.

Припиняється кримінальна відповідальність, як і кримінально-правові відносини, за загальним правилом, з моменту погашення або зняття судимості

ст. 89 КК «Строки погашення судимості»

Проте кримінальна відповідальність може бути **припинена і на більш ранньому етапі**. Підстави такого припинення можуть бути різними, наприклад:

- смерть особи, декриміналізація вчиненого нею діяння, перебіг строків давності,

ст.ст. 49 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності» і 80 КК «Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку»

- звільнення особи від кримінальної відповідальності,

ст.ст. 45-48 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям», «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим», «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки», «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки»

- видання акта амністії або помилування тощо.

ст.ст. 85-87 КК «Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування»

Однак, якщо особі призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, то в такому випадку **кінцева межа кримінально-правових відносин відсутня**.

3. У КК України у ст. 2 передбачено, що «**підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК**». Тому у кримінальному законодавстві передбачена лише одна підстава кримінальної відповідальності – це *склад КП*.

Склад КП – це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно-небезпечне діяння як кримінальне протиправне.

Але теорія кримінального права у **межах цієї однієї підстави виділяє ще кілька:**

- ❖ *юридична підстава* – це передбаченість суспільно-небезпечного діяння у КК України;
- ❖ *фактична* – це вчинення в реальній дійсності такого діяння;
- ❖ *процесуальна* – це обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили

4. Кримінальна відповідальність може бути *реалізована у трьох формах*:

 а) це засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, але **не пов'язане з призначенням йому кримінального покарання**

наприклад, у ч. 4 ст. 74 КК зазначено, що особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути за вирокіом суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною

 б) це засудження особи, поєднане з **призначенням їй конкретної міри покарання, від реального відбуття якої вона звільняється**

наприклад, звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст.ст. 75-78 КК «Звільнення від відбування покарання з випробуванням»)

 в) це засудження особи з **реальним відбуттям кримінального покарання**

Перша форма не створює для засудженого судимості. Але дві останні створюють судимість як правовий наслідок засудження особи до конкретної міри покарання.